

Драјан Бабић

НИТ СИНА, НИТ 'ЉЕБА

(Лана Басташић: *Наивни штријтих о Босни и умирању*,
Центар за културу града Зајечара, Зајечар, 2013)

*Дјед ми њоказује њисаћу машину.
Појодне, након њлодања срне,
ударам њрозничаво у њена слова.
Али један кажирсџи ми њројода
између Б и Х.
Кожа је раздерана,
бол се разлила дуж косџи.
Лајано извлачим њрсџи
из немилосрдних слова
и љубим ња
сувим уснама гјејшејџа.*

(„Наивни триптих о Босни и умирању“)

Лако је разумети критичаре који истичу да је поезија у издавачкој кризи последњих година: тешко је издати нову, посебно прву, збирку песама, нарочито непознатом аутору. Ситуација није сјајна ни за етаблиране песнике, толико да се скоро чешће као издавачи оваквих дела појављују градске, завичајне и матичне библиотеке, фондације, задужбине, фестивали и појединци, док неколико добро знаних издавачких кућа – које и даље, срећом, упорно штампају песничке збирке – улажу сизифовски напор да опстану на конкурентском тржишту. Људи, једноставно, не читају поезију. Због тога је задатак младих песника тежи: они морају да се изборе за прилику и пробуде нову публику сличним интересовањима и блиским сензибилитетом. На њима је велика одговорност, а међу неколицином која успева да одговори на њу је и збирка *Наивни штријтих о Босни и умирању* бањалучке ауторке Лане Басташић. Ово издање се прикладно уклапа у тезу о (не)могућностима штампања првих збирки: оно је, наиме, награда на прошлогодишњем Фестивалу младих песника *Дани њоезије* у Зајечару који лауреату објављује циклус песама. Тако се Басташићева намеће чињеницом да је жири одабрао баш њен рукопис и неретко се дешава да оваква издања, чији је квалитет већ доказан, буду добро прихваћена код публике и жирија других песничких награда.

Како схватити ову збирку? Кренувши од њеног наслова, *Наивни штријтих о Босни и умирању* заиста јесте триптих о, између осталог, Босни и умирању, али уопште није наиван. Песме су организоване у три циклуса неједнаког обима означених само као „I“, „II“ и „III“, без оквирног имена, описа или увода. Овај минимализам на пољу ода-

бира назива циклуса се преноси и на песме: сем насловне која затвара збирку и песме „Тамо“, оне остају неименоване и у садржају једноставно сабране на основу својих првих стихова наведених у заградама. Не дајући им имена, Басташићева избегава да читаоцу сугерише на шта у песмама треба да се фокусира и тако, можда несвесно, не примети све слојеве утиснуте у њих; изостављањем наслова се, дакле, избегава пружање лајт-мотива и омогућава индивидуална интерпретација. Саме песме се формално могу окарактерисати као изражено наративне и неримоване, а тематско-мотивски као стварносне, стваралачке и исповедне. Кључ оваквог израза се може наћи у ранијим издањима ауторке: иако је ово њено прво песничко дело, она иза себе има и два целовита прозна – *Трајни њиименџи* (СКЦ Крагујевац, едиција „Првенац“, 2010, збирка уланчаних кратких прича) и *Вајџромейџи* (Чекић, 2011, збирка кратких прича) – која су јој, поред појављивања у регионалним зборницима, антологијама и периодици, обезбедила статус прозног писца. Јасна наративна структура њених песама произилази из приповедачког исказа који негује, а овакво писање доводи до тога да неке песме изгледају као прозни фрагменти плански раздвојени у нове редове. Међутим, чак и у оваквом облику стихова се разазнају изражена лиричност, сензибилитет и емоција која се користи (ауто)иронијом, пародијом, сатиром, сарказмом и апсурдом. Басташићева је хроничар свакодневице, посматра је из нарочитог угла, усредсређује се на детаљ, примећује све око себе и проговара. Такође је и врло добар „поентер“, а њена ефикасна завршница је заправо *punchline* којим кулминира раније речено и доводи се на виши ниво, као у уводној песми „(мама одмара)“ где управо два завршна стиха, „нит’ сина/ нит’ ’љеба“, дочаравају сву суштинску иронију песме: нити је она *син* као што јој се мајка обраћа, нити ће се од поезије „*хлеба* најести“, што је идеја која се понавља и у неколико каснијих егзистенцијално обојених примера током збирке.

Овако наведене теме и форме на први поглед не делују иновативно или посебно: њих, уосталом, обрађују скоро сви млади песници данас. Они траже себе и свој израз, проговарају у име целих генерација, буне се, грде и куде, огорчени и резигнирани због социјалне, финансијске и политичке ситуације земље. Међутим, како се ове песме онда разликују од осталих? Прво, стваралачки поступак ауторке је, једноставно речено, слојевит и применљив на искуствене ситуације великог броја читалаца који се лако препознају у прочитаном. Даље, као лирски субјект се намеће млад и битнички бунтован женски глас који искрено, оштро и без резерве, изражавајући се у првом лицу, даје критику и дијагнозу света око себе. Она не улепшава, не употребљава алузије, метафоре и компликоване пренесене слике којима наводи читаоце да замисле оно о чему се проговара, већ се, напротив, користи стилем „кратко и јасно“, било да пева о рецепцији поезије, насиљу, заблудама или стању у земљи. На крају, утисак појачава израз који није само бележнички, већ и дневнички и толико исповедно личан да је лако, и не потпуно нетачно, поверовати да је заиста Басташићева та која се, бар некад, крије иза песничког субјекта. Ово је, рецимо, изражено у песмама које покривају широк спектар емоција апстрактне, остварене, пропале, бивше и будуће, нежне и грубе љубавне везе двоје људи. Међутим, још интригантнији од овога јесте мисаони поступак који ауторка надограђује и мења у збирци: прво пише о љубави,

па затим о љубави и људима, па о љубави и људима и *траду*, па онда о људима и *траду*, па, напоследку, само о *траду*. Ове теме се преплићу и допуњују, градећи окосницу лирског израза.

Неизбежно је, стога, приметити тему емиграције: песникиња у више наврата помиње одлазак из свог града и државе, пркос и тугу због тог потеза, али је јасно да јој је то измештање неопходно да би могла да настави. Она је у исто време болно свесна броја људи који су напустили њен град („док сједимо“): „знаш ли да је/ овај град/ направљен од људи/ који желе да га напусте? / то су му најјаче греде/ то је суштина конструкције/ све те ноге/ које одлазе/ већ деценију или двије/ све те руке/ које се пакују/ већ годинама/ то је дух овог града/ и ми смо међу њима“), али је и обазрива на последице емиграције и начине на које утиче не на оне који су отишли, већ на све које су *џаки* оставили иза себе („Тамо“: „Нико нам неће доћи./ Тужне ће мајке, саме,/ одшкринути врата наших соба/ забрављених у оној другој земљи/ које се не сјећамо. [...] Нико нам неће доћи/ док им очи, уши и ноздрве/ не порасту довољно/ за све што смо им оставили./ Тамо – то још нисмо ми“). Басташићева је и раније често писала о послератној Бањалуци (мада ју је на махове крила иза иницијала), али не увек једнако емотивно као сада, и ту се назире основна разлика између ове збирке и ранијих прозних дела: поетски израз ослобађа ауторку и дозвољава јој нова истраживања која би, да су исприповедана, могла деловати банално, наивно и патетично. Она описује осећања поводом одласка не запостављајући свој град: дочарава његове делове, предочава предности које пружа, али су јој и очигледна његова ограничења и утицај на становнике (у, на пример, песми „(не постоје)“: „постоји само ово/ и сада/ јер смо ми само овдје/ и сада/ и никада нисмо посјетили/ све те друге, боље/ градове/ друштва/ класе/ нисмо били тамо/ и тада/ стога, они за нас и не постоје/ ово нас је направило“). Песникиња се, дакле, због града формира у личност која постаје субјект ових песама и тај је простор наводи да, правећи паралелу између њега и људи, истражује себе и своје ближње у односу на град. Сва ова осећања кулминирају песмом „(недостајеш ми)“, ламентом над градом који је „Б.“ могла да постане и над свима – и собом – који су ту могли да се остваре: „недостајеш ми/ земљо коју никада нисам имала/ граде који ме никада није имао/ недостаје ми да ти гужвам споменике/ да опомињем небо/ над твојом катедралом [...] недостајеш ми земљо/ која си могла да будеш/ граде/ који си могао да будеш/ и ви људи/ који сте могли да будете/ и ја/ таква/ каква сам могла да будем/ снажна, стравична/ са чизмама од седамсто миља“.

Поредећи ову и претходне збирке Басташићеве, увиђа се још једна изненађујућа разлика: количина интертекстуалних референци је сада сведена скоро на минимум. Док се у свом прозном опусу чврсто ослања на личне везе које остварује са светским писцима – толико да је јасно да су *Трајни њименџи* делом очигледна реинтерпретација *Лолиџе* и *Уликса* – у песмама ове збирке тога нема. Велике светске приче се не раз(г)рађују, а једино шта је подвргнуто процесу демитологизације јесте национални мит о ратовима деведесетих и утицају који су они имали; ово је, ипак, представљено индивидуално, не помоћу позивања на етаблиране ауторе. Песникиња тек каткад помиње Миљковића, Џојса, Буковског, Неруду, али се не наставља на њихов опус, што може да доведе до закључка да *Наивни џириџи*х о *Босни и умирању* није „плански“

написано концептуално дело, већ дубоко персонализована поезија. Она истражује себе и своје место у свету, поверава се читаоцу, критикује друштво и књижевност, *Њрејричава* и *Њрејевева* своја искуства, подвиге, пријатељства и породичне проблеме, једноставне епизоде из живота и свет из личног угла, толико да су њене песме, како Дејан Алексић наводи у поговору, „мала сведочанства потраге за смислом и идентитетом, вером и прочишћењем“. Ауторка тражи себе и своју поетику, а епилошка (истовремено и насловна) песма показује колико у томе успева. Она такође има троделну структуру и прати вишедеценијски физички и интелектуални развој унутрашњег гласа субјекта – од детета, преко девојке, до жене – док проналази свој идентитет, представља индивидуализовано виђење историје, породице и домовине, те провлачи мотив повређеног прста који је од детињства прати и изнова отвара рану у свакој пресудној ситуацији (и, врло симболично и сликовито, у детињству на писаћој машини „упада“ баш у онај процеп између слова Б и Х). Ову бол прво изазива писање, па љубав, и, на крају, неизбежна трагична стварност у којој ипак преузима контролу над својим животом, утемељује своју личност и напоскон проналази глас.

Љубитељи прозе ће вероватно истаћи да су раније збирке Лане Басташић успешније и квалитетније од ове, и оправдање за тај став ће тражити у томе што, наравно, мање преферирају поезију. Међутим, љубитељи поезије се неће сложити. Квалитет овог рукописа није споран, а предности лирског израза и слобода коју он доноси су очигледне, те је стога *Наивни Њријџих о Босни и умирању* добра иницијација ове ауторке у поетски свет, што доказује не само признање у Зајечару, већ и уврштавање у ужи избор за овогодишњу Бранкову награду.